

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
AI FI 62/2023
14.11.2023

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta (HE 75/2023 vp)

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Amnestyn keskeiset suositukset esityksen jatkovalmisteluun

- **Ensisijaisesti Amnesty esittää indeksijäädytyksistä luopumista.** Huomioiden jäädytysten lisäksi valmisteilla ja suunnitteilla olevat sosiaaliturvaleikkaukset ja elinkustannusten nousu, indeksijäädytys heikentäisi pienituloisten ihmisten ihmisoikeuksien toteutumista.
- **Amnesty esittää lääkekaton indeksikorotuksista luopumista,** jotta voidaan turvata jokaiselle syrjimättä ja maksukyvyystä riippumatta mahdollisuus käyttää tarvitsemiaan lääkkeitä tilanteessa, joissa lääkemenot ja sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttökuluihin kohdistuu muitakin korotuksia.
- **Amnesty painottaa, että ihmisoikeusperustaisuus laajan ja syvän leikkauspolitiikan aikana edellyttää kohdennettuja tukitoimia kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleville ihmisille ja kotitalouksille,** jotta voidaan turvata ihmisoikeuksien toteutuminen. Pienet lapsilisäkorotukset osalle lapsiperheistä eivät ole riittävä kohdennettu tukitoimi.
- **Esityksen perus- ja ihmisoikeusvaikutusarvioinnin tulisi sisältää arviointi esitettyjen muutosten konkreettisista vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.** Tämä uupuu esityksestä.
- **Esitykseen tulisi sisällyttää jälkikäteisarvioinnin suunnitelma** ja osoittaa sen toteutukseen riittävä resurssointi. Jälkikäteisarvioinnin tulisi sisältää perus- ja ihmisoikeusvaikutusten jälkikäteisarviointi, mukaan lukien sukupuoli-, lapsi- ja vammaisvaikutusten arviointi. Perus- ja ihmisoikeuksia koskevan jälkikäteisvaikutusten arvioinnin pohjalta hallituksella tulee olla valmius etuuksien indeksitarkistusten palauttamiseen myöhemmin tämän vaalikauden aikana.

1. Hallituksen keskeiset muutosesitykset

Indeksijäädytykset vuosina 2024–2027 koskisivat laajasti kansaneläke- ja elinkustannusindeksiin sidottuja etuuksia, jolloin niiden taso säilyisi vuoden 2023 tasossa. Vuoteen 2027 mennessä jäädytysten vaikutus voisi enimmillään olla 10,2 prosenttia. Ehdotettua muutosta ei olisi tarkoitus korvata myöhemmin tehtävillä indeksikorotuksilla, vaan muutos on tarkoitettu pysyväksi.

Indeksijäädytykset laskisivat esimerkiksi työttömän perusturvan reaaliarvoa noin 45 euroa kuussa vuonna 2024, ja vaalikauden lopulla vuonna 2027 vaikutus olisi noin 91 euroa kuussa. Vastaavat leikkaukset kohdistuisivat myös vähimmäismääräisen vanhempainpäivärahan, sairauspäivärahan ja kuntoutusrahan saajiin. Myös opintorahan saajiin kohdistuisi merkittäviä leikkauksia, kun opintorahan reaaliarvo laskisi vuonna 2024 noin 16 euroa ja noin 32 euroa kuussa vuoteen 2027 mennessä.

Indeksijäädytysten ulkopuolelle jäisivät muun muassa kansaneläke, takuueläke, perhe-eläke, vammaisetuudet, toimeentulotuen perusosa, sekä elatusavut. Indeksijäädytys ei koskisi myöskään lääkekorvauksen vuotuista omavastuun määrää eli lääkekattoa, jolloin lääkekustannusten vuosittainen yläraja ennen lisäkorvausten saamista nousisi.

2. Leikkausten voimakas kohdentaminen pienituloisiin on ristiriidassa ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa

Indeksijäädytykset tarkoittaisivat merkittävää, vuosi vuodelta vaalikauden loppuun asti kumuloituvaa leikkausta sosiaaliturvaan ja etuuksia saavien elintasoon. Jäädytyksen vaikutukset kumuloituisivat erityisesti useaa perusturvaetuutta saaville pienituloisille henkilöille ja kotitalouksille.

Amnesty katsoo, että lausuttavana olevaa **esitystä ei voi tarkastella irrallaan muista hallituksen suunnittelemista sosiaaliturvan leikkauksista ja heikennyksistä.**

Perustuslakivaliokunta on edellyttänyt, että hallituksen esityksissä tulee arvioida etuusleikkausten kokonais- ja kumulatiivisia vaikutuksia (PeVL 40/2018 vp, PeVL 47/2017 vp, PeVL 19/2016 vp). Indeksijäädytysten vaikutusten arviointi irrallaan muista hallituksen suunnittelemista sosiaaliturvan muutoksista antaa väärän käsityksen paitsi vaikutuksista yksittäisten etuuksien osalta, myös vaikutuksista eri ihmisryhmiin, joiden etuuksiin on kohdistumassa useita samanaikaisia ja peräkkäisiä leikkauksia. Laajoissa samanaikaisissa sekä hallituskauden aikana samoihin etuuksiin eri aikoina kohdistuvissa muutoksissa on runsaasti riskejä perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.

Nyt kiireellisinä annettujen eri etuuksia koskevien esitysten vaikutukset risteävät vahvasti keskenään. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaaliturvaleikkausten yhteisvaikutusten arvioinnin mukaan leikkaukset tulevat kohdentumaan erityisesti kaikkein pienituloisimpiin.¹

Leikkausten seurauksena tuloerot kasvavat ja pienituloisuus lisääntyy. Niitä, joiden tulot pienenevät eniten eli yli 10 prosenttia, on eniten kahdessa alimmassa tulokymmenyksessä.

Perustuslain 22 §:n mukaan ”julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen”. YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimuksessa (’TSS-sopimus’) oikeus sosiaaliturvaan ja oikeus riittävään elintasoon ovat ihmisoikeuksia, joiden toteutumista valtiolla on velvollisuus edistää täysimääräisesti käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan.² Valtion tulee pyrkiä asteittain kohti oikeuksien toteutumista kokonaisuudessaan.³

Lähtökohtaisesti suunniteltua **indeksijäädytystä tulisi tarkastella heikennyskiellon valossa**. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimuksen (’TSS-sopimus’) 12 artiklan yleiskommentissa (General Comment No. 19, E/C.12/GC/19) taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea toteaa, että on olemassa vahva oletus, että sosiaaliturvaa koskevat heikentävät toimet eivät ole hyväksyttäviä. Valtiolla on todistustaakka osoittaa, että ne otetaan käyttöön vasta, kun on tarkkaan harkittu vaihtoehtoja ja että toimet ovat hyväksyttäviä suhteessa sopimuksen sisältämiin oikeuksiin kokonaisuutena valtion käytettävissä olevien kokonaisresurssien kontekstissa.

Perustuslakivaliokunnan käytännössä on annettu painoarvoa sosiaaliturvaheikennysten suuruudelle. Esimerkiksi perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 25/2012 vp (s. 2), jonka mukaan lapsilisäjärjestelmän merkittävä heikentäminen ilman muita kompensoivia toimenpiteitä olisi valiokunnan mielestä perustuslain 19 §:n 3 momentin kannalta ongelmallista. Jo perusoikeusuudistuksen esitöissä (HE 309/1993 vp, s. 71) katsottiin, että sosiaaliturvaa koskevan säännöksen vaatimuksia eivät vastaisi sellaiset lainsäädännölliset muutokset, jotka merkitsisivät olennaista puuttumista perustoimeentulon turvaan.

Kuten useissa hallituksen sosiaaliturvan leikkauksia ehdottavissa esityksissä todetaan, perustuslakivaliokunta on linjannut, että etuuksien tasoa mitoitettaessa otetaan huomioon kansantalouden ja julkisen talouden tila (PeVL 47/2017 vp, PeVL 11/2015 vp, PeVL 34/1996 vp). Hallituksen esityksen mukaan ”Oikeuksien toteuttamisessa kuitenkin huomioidaan [TSS-sopimuksen] 9 artiklan mukaisesti sopimusvaltion käytettävissä olevat voimavarat, jotka voidaan ottaa huomioon painavampina syinä sosiaaliturvaetuuksia heikennettäessä”. 9 artikla käsittelee kuitenkin vain oikeutta sosiaaliturvaan, eikä mahdollisten heikennysten reunaehtoja ihmisoikeusvelvoitteiden valossa.⁴

Esitettyjä heikennyksiä pienituloisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen tulisi perustella osoittamalla, että muut leikkaukset eivät ole mahdollisia. Esityksessä kerrotaan indeksijäädytysten perustuvan ”hallitusohjelmaan, joten jäädyttämiselle vaihtoehtoisten toimenpiteiden osalta ei ole tehty vaihtoehtoisten toteuttamistapojen arviointia”. **Amnesty pitää muiden toteuttamisvaihtoehtojen puuttumista Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta moitittavana**. Perustuslakivaliokunta on todennut useasti, etteivät viittaukset hallitusohjelman kirjauksiin yksinään riitä lakiesitysten perusteluiksi (PeVL 19/2016 vp, PeVL 9/2016, PeVL 60/2014 vp).

Mikäli oikeuksien toteutumiseen tehdään heikennyksiä, edellyttävät ihmisoikeusvelvoitteet, että:

- leikkaukset ovat **väliaikaisia** ja koskevat ainoastaan kriisiaikaa;
- leikkaukset ovat sikäli **välttämättömiä ja oikeasuhteisia**, että muihin toimenpiteisiin ryhtyminen tai toimenpiteistä pidättäytyminen olisi haitallisempaa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kannalta;
- leikkaukset **eivät vaikuta suhteettomasti muita heikommassa asemassa oleviin ja syrjäytyneisiin ryhmiin**;
- leikkauksiin liitetään muita toimia, kuten sosiaalisia tulonsiirtoja, joilla lievennetään kriisiaikoina syntyvää eriarvoisuutta; ja
- leikkauksissa **säilytetään etuuden ydinosa, joka mahdollistaa edunsaajille riittävän elintason**.⁵

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea ('TSS-komitea') muistutti Suomea vuonna 2021 (E/C.12/FIN/CO7) huomioimaan nämä edellä mainitut velvoitteet sosiaaliturvaa muutettaessa.

3. Perusturva Suomessa on jo nyt riittämätön turvaamaan ihmisoikeuksien toteutumisen

Amnesty painottaa, että Suomen perusturvan taso on jo nyt riittämätön turvaamaan ihmisoikeuksien toteutumisen kaikille.⁶ **TSS-komitean mukaan vaalikaudella 2015–2019 tehdyt leikkaukset tekivät sosiaaliturvaetuuksien tasosta riittämättömän ja leikkaukset vaikuttivat kohtuuttomasti jo ennestään heikommassa asemassa oleviin ihmisryhmiin.**⁷

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on toistuvasti antanut Suomelle moitteita liian matalasta etuuksien tasosta. Viimeksi helmikuussa 2023 komitea totesi useiden perusturvaetuuksien sekä toimeentulotuen tason olevan riittämätön.⁸ Esityksessä todetaan, että Suomi on arvioinut vähimmäisturvan riittävyyttä toisin kuin komitea, koska "Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on kattava palvelujen ja sosiaalietuuksien kokonaisuus". Tässä yhteydessä on todettava, että hallitus suunnittelee laaja-alaisia ja merkittäviä sosiaaliturvaleikkauksia, jotka kohdentuvat pitkälti samoihin ihmisryhmiin. **Voidaankin puhua sosiaaliturvan heikentämisestä kokonaisuutena.** Näiden lisäksi on suunnitteilla korotuksia potilaiden asiakasmaksuihin sekä lääkekustannuksiin.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimeenpanoa valvovien elinten suositusten lisäksi tässä yhteydessä on hyvä huomioida myös kerran vaalikaudessa tehtävä lakisääteinen perusturvan riittävyyden arviointiraportti, johon esityksessäkin viitataan. Viimeisin **perusturvan riittävyyden arviointiraportti kuluvalta vuodelta arvioi, että työttömän, sairaan ja vanhempainvapaan perusturva ei riitä kattamaan kohtuullisen minimikulutuksen viitebudjetin.**⁹ Tutkijoiden laatimilla kohtuullisen minimikulutuksen viitebudжетеilla pyritään kuvaamaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää vähimmäistä kulutustasoa.

4. Viimesijaiseen toimeentulotukeen perustuva sosiaaliturvajärjestelmä ei ole ihmisoikeusperustainen

Hallituksen esityksen mukaan **indeksijäädytykset lisääisivät merkittävästi toimeentulotuen tarvetta**. Esityksen mukaan indeksijäädytysten arvioidaan lisäävän toimeentulotukimenoja yli 12 milj. euroa vuonna 2024 ja vaalikauden lopussa vuonna 2027 jo 40 milj. euroa. Niilläkin pienituloisilla, joiden käytettävissä olevat tulot eivät laske lainkaan tai merkittävästi, voi toimeentulotuen osuus kotitalouden tuloista muodostua suuremmaksi. Myös useat muut hallituksen suunnittelemaat sosiaaliturvaleikkaukset tulevat lisäämään toimeentulotuen tarvetta. Tällaisia esityksiä ovat muun muassa nuoren kuntoutusrahaa koskeva esitys (60/2023), yleistä asumistukea koskeva esitys (74/2023), ja työttömyysturvaa koskeva esitys (HE 73/2023). Toimeentulotukea koskevassa esityksessä (HE 58/2023) taas todetaan, että siinä esitettyjen muutosten seurauksena voi olla täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen tarpeen kasvu. Monien kotitalouksien kohdalla toimeentulotuen tarve tulee olemaan pitkäaikainen, sillä tarve johtuu ensisijaisen etuuden riittämättömyydestä.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa tunnistetaan toimeentulotukeen liittyvät kannustinloukut ja ohjelman mukaan hallitus ”vähentää pitkäaikaista toimeentulotukiriippuvuutta” ja tavoittelee toimeentulotuen tarpeen vähentämistä 100 miljoonalla eurolla. Esitetyt indeksijäädytykset ovat siten ristiriidassa hallitusohjelman kanssa.¹⁰

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean pitkäaikainen kanta on ollut, että **riippuvuus toimeentulotuen kaltaisista täydentävistä etuuksista ei saa johtaa siihen, että sosiaaliturvajärjestelmästä tulee luonteeltaan toimeentulotukijärjestelmä**.¹¹

Myös **perustuslakivaliokunta on suhtautunut kielteisesti sellaisiin muutoksiin, joilla lisätään toimeentulotuen tarvetta**. Perustuslakivaliokunta piti arvioitaessa vuoteen 2018 kohdistuvaa indeksijäädytystä (PeVL 47/2017 vp) huolestuttavana, että ehdotetun lainsäädännön voitiin arvioida ohjaavan etuudensaajia viimesijaiseksi tarkoitetun toimeentulotuen saajiksi.

Toimeentulotuen painottuminen vahvasti muiden etuuksien puutteita täydentävänä on ongelmallista huomioiden sen luonteen viimesijaisena ja lyhytaikaisena tukena. **Amnesty katsoo, että sosiaaliturvamuutokset, joissa lisätään toimeentulotuen tarvetta, heikentävät ihmisoikeuksien toteutumista**. Toimeentulotukeen sisältyvät laajasti tunnustetut byrokratia- ja kannustinloukut vaikeuttavat tuensaajan TSS-sopimuksen 11 artiklan mukaista oikeutta omien elinehtojensa parantamiseen.

5. Rajatut lapsilisäkorotukset eivät kompensoi riittävästi leikkauksia haavoittuvassa asemassa oleville lapsiperheille

Esityksen osiossa 'Vaikutuksen perus- ja ihmisoikeuksiin' todetaan, että osin indeksitarkistusten tekemättä jättämisestä aiheutuvaa etuuksien reaalisen tason laskua kompensoivat lapsilisäkorotukset. Myös hallituksen esityksessä (73/2023), jossa esitetään työttömyysturvan lapsikorotuksista luopumista, todetaan lapsilisäkorotusten kompensoivan korotuksen poistoa. Lapsiperheisiin kohdistuu myös muita leikkauksia, kuten asumistukeen suunnitellut heikennykset ja toimeentulotuen tiukennukset.

Pienet ja rajatut lapsilisän korotukset eivät kompensoi indeksijäädytysten, lapsikorotuksen poistamisen ja muiden lapsiperheisiin kohdistuvien leikkausten kielteisiä yhteis- ja kumuloituvia vaikutuksia pienituloisten lapsiperheiden käytettävissä oleviin tuloihin. Esitetyt lapsilisäkorotukset olisivat 10–26 euroa kuussa tietyille lapsilisää saaville perheille.¹² Pelkästään työttömyysturvan lapsikorotuksen poisto vähentäisi käytettävissä olevia tuloja keskimäärin noin 53–100 eurolla kuussa riippuen perheen koostumuksesta ja toimeentulotuen saannista.¹³

Esityksen mukaan lapsilisäkorotukset hyödyttävätkin eniten niitä perheitä, joissa ei saada indeksijäädytysten kohteena olevia etuuksia ja lapsi on alle kolmevuotias. Esityksessä todetaan, että indeksijäädytys tulee pienituloisissa lapsiperheissä lisäämään toimeentulotuen tarvetta. Toimeentulotukea saavissa perheissä lapsilisäkorotus ei vaikuttaisi käytettävissä oleviin tuloihin, sillä lapsilisä otetaan tulona huomioon toimeentulotuen laskennassa. Osa muistakaan lapsiperheistä, kuten sellaiset lapsiperheet, joissa lapset ovat kolmevuotiaita tai tätä vanhempia, ei hyödy lapsilisien korotuksista. Lapsilisän alkuperäinen tarkoitus on tasata tuloja lapsiperheiden ja lapsettomien kotitalouksien välillä. Tämä tarkoitus ei toteudu alkuperäisen tavoitteen mukaisesti, kun heikossa asemassa olevat lapsiperheet, kuten toimeentulotukea saavat perheet, eivät hyödy korotuksista.

Lapsilisäkorotuksista huolimatta esityksessä arvioidaan indeksijäädytyksen lisäävän pienituloisissa perheissä asuvien määrää 2,8 prosentilla, kun työllisyysvaikutuksia ei ole huomioitu. Ihmisoikeusperustaista päätöksentekoa olisi, että tilanteessa, jossa toteutetaan laaja-alaisia leikkaustoimia, tukitoimia kohdennettaisiin erityisesti heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin ja perheisiin – lapsilisän korottaminen ei ole tällainen toimi, sillä sitä myönnetään tulotasosta riippumatta.

Amnesty muistuttaa, että **lapsen edun ensisijaisuus on keskeinen oikeudellinen periaate**, joka on vahvistettu Suomessa lailla voimassa olevassa YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991). Lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste muun muassa kaikissa lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla). Lapsiin kohdistuvien vaikutusten osalta tulisi myös huomioida perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 11/2015, joka koski lapsilisän indeksisidonnaisuuden lakkauttamista. PeVL lausui tuolloin, että hallituksen tulee huolehtia siitä, että jo toteutettujen ja muiden tulevien leikkausten, jotka vaikuttavat perheiden mahdollisuuksiin turvata lapsen hyvinvointi, yhteisvaikutus ei

muodostu kohtuuttomaksi. Valiokunta myös totesi, että sosiaali- ja terveysministeriön on seurattava uudistuksen vaikutuksia erityisesti heikoimmassa asemassa oleviin perheisiin.

Amnesty myös muistuttaa, että YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 (CRC/C/FIN/CO/5–6) muun muassa, että Suomi välttää sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin ja tehostaa toimia riittävän elintason turvaamiseksi kaikille lapsille.

6. Lääkekaton indeksikorotukset nostavat sairastamisen hintaa pienituloisille

Amnesty katsoo, että **lääkekaton eli lääkekustannusten vuotuisen omavastuun indeksitarkistuksista olisi syytä luopua toistaiseksi** huomioiden muut lääkekustannuksia kasvattavat suunnitelmat, elinkustannusten nousu ja pienituloisiin kohdistuvat sosiaaliturvaleikkaukset.

Suomella on kansainvälisten ihmisoikeusnormien ja Suomen perustuslain mukaan velvollisuus varmistaa, että kaikilla on varaa terveydenhuoltoon, mukaan lukien tarvittaviin lääkkeisiin.

Amnesty totesi jo sairausvakuutuslain 5 luvun 8 §:n muuttamista koskevassa lausunnossaan, että lääkkeiden omavastuu on Suomessa varsin korkea pohjoismaiseen tasoon verrattuna.¹⁴ Lääkkeet ovat merkittävä kulu monelle pienituloiselle, ja jo nyt lääkkeet ovat monille liian kalliita.¹⁵ Koska vuosittainen lääkekatto on korkea eikä perustu potilaan tulotasoon, osalla ihmisistä on vaikeuksia kulujen maksamisessa. Vaikeuksia voi olla etenkin niissä perheissä, joissa useampi ihminen tarvitsee kalliita lääkkeitä, sillä lääkekatto ei ole kotitalouskohtainen, vaan henkilökohtainen.

On huomioitava, että hallitus suunnittelee lääkkeiden arvonlisäveron nostamista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen korottamista. Nämä suunnitelmat yhdessä lääkekustannusten vuosiomavastuun nousun kanssa kasvattavat sairastamisen hintaa Suomessa entisestään, ja vaikuttavat erityisesti pienituloisiin. Amnesty ei pidä sairausvakuutuslain 5 luvun 8 §:n muuttamista koskevan hallituksen esitysluonnoksen sisältämiä muutoksia lääkekaton nousun hillitsemiseksi riittävinä, sillä lääkekatto nousisi ensi vuodesta alkaen ja nousu jatkuisi näillä näkymin joka vuosi vaalikauden loppuun asti.

7. Esityksen perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi on puutteellinen

Amnestyn lausunnossa hallituksen esitysluonnoksesta todettiin perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi puutteelliseksi.¹⁶ Hallituksen esitykseen on lausuntokierroksen jälkeen lisätty osiot 'Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin' sekä 'Vaikutukset vammaisiin henkilöihin.'

Amnesty katsoo hallituksen esityksen osion 'Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin' vaikutusarvioinnin olevan hyvin puutteellinen, sillä vaikka osiossa todetaan esityksellä olevan vaikutuksia ihmisoikeussopimusten turvaamien oikeuksien toteutumiseen, näitä ihmisoikeusvelvoitteita ei eritellä, eikä esityksen vaikutuksia ihmisoikeuksien toteutumiseen arvioida. Kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita kuvataan ainoastaan osiossa 'suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestykseen'. Amnesty huomauttaa, että säätämisyjärjestysperustelut ovat oikeudellisia, kun taas perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa on tarkoitus arvioida esityksen konkreettisia vaikutuksia ihmisten ja ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Mikäli oikeudet eivät toteudu ihmisten arjessa, myös valtion ihmisoikeusvelvoitteiden täytyminen on kyseenalaista. Perusoikeuksien osalta osiossa viitataan perustuslain 19 §:n 1–3 momentteihin. Osiossa todetaan, ettei esityksessä ehdoteta muutoksia etuuksien määräytymisperusteisiin tai oikeuteen saada etuutta. Osio ei sisällä arviointia indeksijäädytysten vaikutuksista perusoikeuksien toteutumiseen.

Amnesty katsoo myös osion 'Vaikutukset vammaisiin henkilöihin' vaikutusarvioinnin olevan vaillainainen, sillä tässäkin osiossa ei arvioida miten esitetty muutokset konkreettisesti vaikuttavat vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumiseen. Esityksessä ei kerrota kuinka moneen vammaiseen henkilöön esitetty muutokset vaikuttavat, eikä arvioida konkreettisia vaikutuksia toimeentulon tasoon. Vammaiset henkilöt saavat etuuksia pääsääntöisesti pitkäaikaisesti ja voivat saada useita etuuksia samanaikaisesti. Tämä tarkoittaa, että indeksijäädytykset, muiden perusturvaetuuksiin suunniteltujen leikkausten ohella, heikentävät suhteellisesti vammaisten henkilöiden tilannetta kohtuuttomasti ja pitkäaikaisesti kumulatiivisten vaikutusten vuoksi. Tutkimuksesta tiedetään, että toimeentulovaikkeudet ovat muutoinkin vammaisilla henkilöillä muuta väestöä yleisempiä.¹⁷

Amnesty korostaa, että perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa tulee arvioida esityksen konkreettisia vaikutuksia ihmisten ja ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Vaikutusarvioinneissa on välttämätöntä arvioida välittömien vaikutusten ohella myös pidemmän aikavälin vaikutuksia eri ihmisryhmiin.

Kunnioittavasti

A handwritten signature in blue ink that reads "Niina Laajapuro".

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja antaa: Mariko Sato, taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien asiantuntija,
mariko.sato@amnesty.fi, +358 44 754 5201

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Viitteet

-
- ¹ Sosiaali- ja terveysministeriö, 2023, Vuoden 2024 sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi, https://stm.fi/documents/1271139/148062577/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf/24e8c11e-78cb-bf3e-6018-ad80359fb45a/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf?t=1696842353098.
- ² Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus, Artiklat 2 ja 9–11.
- ³ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus, Artikla 2.
- ⁴ TSS-sopimuksen 9 artikla on kokonaisuudessaan: ”Tämän yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden sosiaaliturvaan sosiaalivakuutus mukaanluettuna.”
- ⁵ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea, E/C.12/FIN/CO7.
- ⁶ Amnesty International ja Ihmisoikeusliitto, 2021, [”Elän jatkuvassa kriisitilanteessa ja hädässä” – Riittämätön perusturva Suomessa](#).
- ⁷ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea, E/C.12/FIN/CO7.
- ⁸ European Committee of Social Rights, 15.2.2023, Decision on the merits, Finnish Society of Social Rights v. Finland 172/2018.
- ⁹ Perusturvan riittävyyden IV arviointiryhmä, [Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2019–2023](#), s. 3.
- ¹⁰ Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma Vahva ja välittävä Suomi, 20.6.2023, s. 70.
- ¹¹ ”It [European Committee of Social Rights] reiterates in this respect its longstanding view that reliance on supplementary benefits of a social assistance nature should not transform the social security system into a basic social assistance system”, European Committee of Social Rights, Conclusions 2015, s. 1071. Alunperin: European Committee of Social Rights, 1998, Statement of interpretation on Article 12, Conclusions XIV-1.
- ¹² Neljannen ja sitä useamman lapsen lapsilisää sekä lapsilisän yksinhuoltajakorosta korotettaisiin 10 eurolla kuussa. Alle kolmevuotiaan lapsen lapsilisää korotettaisiin 26 eurolla kuussa.
- ¹³ HE 73/2023, s. 44.
- ¹⁴ Amnesty International Suomen osasto, 1.9.2023, [Lausunto: Hallituksen esitysluonnos sairausvakuutuslain muuttamisesta](#).
- ¹⁵ Amnesty International, 2023, [”Tiedän etten saa apua” – terveydenhuollon eriarvoisuus Suomessa](#).
- ¹⁶ Amnesty International Suomen osasto, 22.9.2023, [Lausunto: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta](#).
- ¹⁷ Pauliina Havakka ja Nelli Härkönen, 2021, [Kela vammaisten henkilöiden tukena](#), Työpaperi 38/2021, s. 35–36.